11.

Одеський римо-католицький костел до 1991 р. використовувався як спортивний зал. 1990. А. Айсфельд

Die römisch-katholische Kirche zu Odessa wurde bis 1991 als Turnhalle genutzt. 1990. A. Eisfeld

12.

Учасники 1-го (і останнього) Всеукраїнського з'їзду представників меннонітських громад у Мелітополі. 1926. В. Дейкер

Teilnehmer des 1. (und letzten) Allukrainischen Kongresses der Vertreter mennonitischer Gemeinden in Melitopol'. 1926. W. Daiker

13.

Конфірмація колишніх спецпоселенців пастором Є. Бахманом. Первомайська ділянка тресту «Іжторф» (Увинський район, Удмуртія). 1957. Сімейний архів О. Баєрбах

Konfirmation ehemaliger Sondersiedler von Pastor E. Bachmann. Perwomajsk-Revier des Trusts „Ischtorf" (Rayon Uwa, Udmurtien). 1957. Familienarchiv O. Beierbach

Після початку Першої світової війни Євангелічно-лютеранська церква Росії апелювала до патріотичних почуттів своїх російськопідданих парафіян, проводила молебні на підтримку російської армії, збирала для неї грошові та речові пожертви. В умовах війни відношення уряду і частини населення до розіійськопідданих німців різко змінилося. 30 неугодних уряду священників, у т. ч. з громад України, були заслані у Сибір. У 1916 р. у всіх лютеранських парафіях заборонено богослужіння німецькою мовою. Ця заборона відмінена Тимчасовим урядом (1917).

Більшовики одним із перших декретів відділили церкву від держави і школу від церкви (1918). Генеральна консисторія припинила своє існування. Ведення метричних книг передане світським органам управління. Церковне майно (церкви, пасторати, школи, благодійні заклади) націоналізовані. Щоб їх використовувати, громади були змушені підписувати договори. Лютеранське духівництво, розробивши «Тимчасові правила самоуправління євангелічно-лютеранської церкви в Росії» (1920), здійснило спробу створити церковну структуру в атеїстичній державі. Перший генеральний синод (1924) прийняв Статут Євангелічно-лютеранської церкви. В Україні були створені пробстські округи: Волинський, Одеський, Запорізький, Північноукраїнський.

15.

Хрещення вірян новоствореної Німецько-меннонітської братської громади проповідником Францем Едігером у водоймі поблизу селища шахти № 33 (Караганда). 1957

Taufe von Gläubigen der neu gegründeten Deutsch-Mennonitischen Brüdergemeinde im Gewässer nahe der Siedlung der Kohlengrube 33 (Karaganda) durch Prediger Franz Ediger. 1957

Цілеспрямоване руйнування церковних структур і закриття церков усіх конфесій стало одним із головних завдань соціалістичного будівництва. Під час голоду (1921), нібито для його подолання, були вилучені всі церковні цінності. У період колективізації священнослужителі, які не володіли землею, обкладалися податком найвищої категорії. Під час Голодомору священники, які ще залишалися на волі, і церковні ради стали організаторами і розподільниками допомоги голодуючим, яка надходила з-за кордону. ВКП(б) і ОДПУ-НКВС розцінювали це як контрреволюційну діяльність, яка каралася табором або розстрілом. Громади всіх конфесій вимушено припинили своє існування, більша частина церков була зруйнована, ті, що залишилися, використовувалися під музеї атеїзму, архіви, спортивні зали, а у селах – як клуби, склади, майстерні, корівники.

Другу світову війну пережили Є. Бахманн (1904–1993), який народився у Вормсі (поблизу Миколаєва), уродженець Бердичева В. Буковинський (1904–1974), уродженець Іоганнесталю (поблизу Одеси) М. Келер (1897–1983). За відсутності священників їхню роль взяли на себе миряни, передусім жінки, які читали по пам'яті біблейські тексти і пісні. Різдво, Великдень, Трійцю, похорон, одруження, хрещення у роки трудармії та спецпоселення намагалися, по можливості, вести за канонами своєї віри. Найжорсткіше партійні органи і НКВС-МВС переслідували баптистів як секту, до якої приєднувалася зростаюча кількість людей різних національностей.

Відтворення церковних структур почалося 1953 р. з утворення євангелічно-лютеранської громади у Цілинограді і католицької – у Караганді. Із 1967 р. лютеранські громади за межами Латвії опікував ризький пастор Г. Калниньш. Політика гласності і перебудови сприятливо вплинула на потреби вірян, які прагнули відродити релігійне життя. Громада св. Катерини у Києві зареєстрована у грудні 1990 р. Наказ Президента України (4 березня 1992) визначив заходи з повернення культового майна релігійним організаціям. Партнером у відтворенні лютеранських громад стала Євангелічно-лютеранська церква Баварії, яка надала священників, фінансову і гуманітарну допомогу. Центром заснованої у 1992 р. Німецької Євангелічно-лютеранської церкви України (НЄЛЦУ) стала Одеса, де з 1992 р. проводилися біблійні курси, з 1993 р. – семінари з навчання проповідників. На початку 2000-х рр. НЄЛЦУ складалася з 38 громад (3–4 тис. парафіян), у яких служили 12 пасторів. Кафедральним собором є відреставрована у 2005–2010 рр. церква св. Павла в Одесі.

17.

«Домашня церква» у католицькій родині Йос (Актюбінськ). 1963. Сімейний альбом Франца і Людмили Йос. Музей історії культури російських німців, Детмольд

„Hauskirche" der katholischen Familie Joos (Aktjubinsk). 1963. Familienalbum von Franz und Ludmila Joos. Museum für russlanddeutsche Kulturgeschichte, Detmold

18.

Останній священник Тираспольської єпархії – прелат Михайло Келер (1897–1983) з парафіянами. 1960-і рр. У 1934 р. був заарештований і висланий у Караганду. У 1950-60-і рр. проводив нелегальні богослужіння серед католиків у Казахстані, Сибіру, Киргизії.

Der letzte Geistliche des Bistums Tiraspol' Prälat Michael Köhler (1897–1983) mit Gemeindemitgliedern. 1960er Jahre. Wurde 1934 verhaftet und nach Karaganda verbannt. Hielt in den 1950er–1960er Jahren illegal Gottesdienste mit Katholiken in Kasachstan, Sibirien, Kirgisien ab

Nach Ausbruch des Ersten Weltkriegs appellierte die Evangelisch-lutherische Kirche Russlands an die patriotischen Gefühle ihrer Gläubigen, der Untertanen Russlands, hielt Fürbittgottesdienste für die russische Armee ab, sammelte für sie Geld- und Sachspenden. Während des Krieges hat sich das Verhalten der Regierung und von Teilen der Bevölkerung den deutschen Untertanen Russlands gegenüber in starkem Maße verändert. 30 der Regierung missliebige Geistliche, darunter auch aus Gemeinden der Ukraine, wurden nach Sibirien verbannt. 1916 wurden Gottesdienste in deutscher Sprache in allen lutherischen Gemeinden verboten. Dieses Verbot wurde von der Provisorischen Regierung 1917 aufgehoben.

14.

Свідоцтво про конфірмацію Ольги Баєрбах пастором Є. Бахманом. 1957. Сімейний архів О. Баєрбах

Von Pastor E. Bachmann ausgestellter Konfirmationsschein von O. Beierbach. 1957. Familienarchiv O. Beierbach

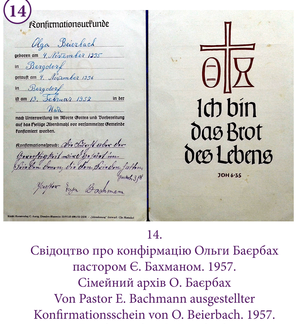

Die Bolschewiki haben 1918 mit einem der ersten Erlasse die Kirche vom Staat und die Schule von der Kirche getrennt. Das Generalkonsistorium hörte auf zu existieren. Mit dem Führen der Geburtenregister betraute man weltliche Verwaltungsbehörden. Kirchliches Eigentum (Kirchen, Pastorate, Schulen, Einrichtungen der Wohlfahrtspflege) wurde nationalisiert. Um diese nutzen zu könnten, waren die Gemeinden zum Abschluss von Verträgen gezwungen. Die lutherischen Geistlichen haben „Temporäre Bestimmungen über die Selbstverwaltung der ev.-luth. Kirche in Rußland" (1920) verabschiedet und damit den Versuch unternommen, eine Kirchenstruktur in einem atheistischen Staat zu schaffen. Die erste Generalsynode (1924) hat eine Satzung für die Evangelisch-lutherische Kirche verabschiedet. In der Ukraine wurden der Wolhynische, der Odessaer, der Saporoscher und der Nordukrainische Probstbezirk gegründet.

16.

Проповідник Давід Классен (1899–1990) (перший праворуч) у Новопавлівці (Киргизія). Родом з Фюрстенвердера (Молочна), не раз був заарештований і ув'язнений, один із засновників і перший старійшина Німецько-меннонітської братської громади у Караганді. 1958. П. Нейфельд

Prediger David Klassen (1899–1990) (erster von rechts) in Nowopawlowka (Kirgisien). Geb. in Fürstenwerder (Molotschnaja), wurde wiederholt verhaftet und eingekerkert, einer der Gründer und erster Ältester der Deutsch-Mennonitischen Brüdergemeinde zu Karaganda. 1958. P. Neufeld

Die zielgerichtete Zerstörung der kirchlichen Strukturen und die Schließung der Kirchen aller Konfessionen wurden zu einer der wichtigsten Aufgaben des sozialistischen Aufbaus. Während der Hungersnot (1921) wurden, angeblich zu deren Bekämpfung, alle kirchlichen Wertgegenstände beschlagnahmt. Während der Kollektivierung verlangte man den Geistlichen, die kein Land besaßen, Steuern nach der höchsten Kategorie ab. In den Jahren des Holodomor haben die noch in Freiheit verbliebenen Geistlichen und Gemeinderäte die aus dem Ausland eintreffende Hungerhilfe organisiert und verteilt. Die WKP(B) und die OGPU-NKWD stuften das als konterrevolutionäre Tätigkeit ein, die mit Lagerhaft oder Erschießung bestraft wurde. Gemeinden aller Konfessionen stellten ihre Tätigkeit gezwungenermaßen ein, die meisten Kirchen wurden zerstört, die noch erhalten gebliebenen als Museen für Atheismus, Archive, Turnhallen, und in den Dörfern als Klubs, Lagerhallen, Werkstätten, Kuhstelle genutzt.

Den Zweiten Weltkrieg überlebten der in Worms bei Nikolajew geborene E. Bachmann (1904–1993), der in Berditschiw geborene W. Bukowinski (1904–1974), der aus Johannestal bei Odessa stammende M. Köhler (1897–1983). Bei Fehlen von Geistlichen haben deren Rolle Laien, vor allem Frauen, übernommen, die aus Erinnerung aufgeschriebene biblische Texte und Lieder vorlasen. Weihnachten, Ostern, Pfingsten, Beerdigungen, Eheschließungen, Taufen war man während der Jahre der Arbeitsarmee und der Sondersiedlung bestrebt nach den Kanons seines Glaubens zu vollziehen. Am härtesten wurden von den Parteiorganen und dem NKWD-MWD die Baptisten als Sekte verfolgt, der sich eine zunehmende Anzahl von Personen verschiedener Volkszugehörigkeit anschloss.

Der Wiederaufbau kirchlicher Strukturen begann 1953 mit der Gründung einer evangelisch-lutherischen Gemeinde in Zelinograd und einer katholischen in Karaganda. Ab 1967 wurden die lutherischen Gemeinden außerhalb Lettlands vom Rigaer Pastor H. Kalninsch betreut. Die Politik von Glasnost' und Perestrojka wirkte sich auch auf die Bedürfnisse von Gläubigen, die das religiöse Leben wiederzubeleben wünschten, günstig aus. Die St. Katharinen-Gemeinde zu Kiew wurde im Dezember 1990 registriert. Der Erlas des Präsidenten der Ukraine (4. März 1992) definierte die Maßnahmen zur Rückgabe kirchlichen Eigentums an religiöse Organisationen. Zum Partner beim Wiederaufbau lutherischer Gemeinden wurde die Evangelisch-lutherische Landeskirche Bayerns, welche Priester entsandte, finanzielle und humanitäre Hilfe leistete. Zum Zentrum der 1992 gegründeten Deutschen Evangelisch-lutherischen Kirche in der Ukraine (DELKU) wurde Odessa, wo seit 1992 Bibelkurse, seit 1993 Predigerseminare durchgeführt wurden. Anfang der 2000-er Jahre bestand die DELKU aus 38 Gemeinden (3–4 Tausend Gemeindeglieder), in den 12 Pastoren dienten. Zur Bischofskirche wurde die 2005–2010 restaurierte St. Pauls Kirche zu Odessa.

19.

Колишня євангелічно-лютеранська кірха у Луцьку з 1951 р. використовувалася під обласний архів, з 1990 р. належить громаді євангельських християн-баптистів. 2010. Ю. Черняк

Die ehemalige evangelisch-lutherische Kirche in Luzk diente ab 1951 als Gebietsarchiv, wurde 1990 der Gemeinde der Evangeliumschristen übereignet. 2010. Ju. Tschernjak

Bundesministerium des Innern, für Bau und Heimat

Das Projekt wird auf Initiative des Rates der Deutschen der Ukraine mit finanzieller Unterstützung vom Bundesministerium des Innern, für Bau und Heimat (BMI) durch den Wohltätigkeitsfonds „Gesellschaft für Entwicklung" durchgeführt.

Konzeption und Texte: Dr. Alfred Eisfeld
Redaktion der Illustrationen: Olga Eisfeld

Rat der Deutschen der Ukraine
Рада німців України